

QƏDİM İRƏVANIN “QIZIL ŞƏFƏQ”İ

əvvəli ötən saylarımızda

Uğurlu fəaliyyəti nəticəsində artıq gündəlik nəşr olunan bu mətbuat orqanı nəinki Cənubi Qafqazda, keçmiş SSRİ-də nəşr edilən mətbuat orqanları arasında böyük nüfuz qazana bilmişdi. Qəzetin 1000-ci nömrəsinin çapdan çıxması münasibəti ilə Cənubi Qafqazda və başqa yerlərdə nəşr olunan bir sıra mətbuat orqanları qəzetin redaksiyasına təbrik məktubu göndərmiş və yaradıcı kollektivə uğurlar arzulamışlar. Belə mətbuat orqanlarından Azərbaycanda çıxan “Kommunist” (redaktoru Əli Aslanov), “Yeni yol”, “Bakinski raboçi”, “Gənc işçi” (redaktoru Qəzənfər Məhəmmədov), “Şərq qapısı” (Naxçıvan), “Yeni kənd” (redaktoru Teymur Hüseynov), “Zarə Vostoka” (Tiflis), “Narubeje Vostoka”, “Krestyanskaya qazeta” (Moskva) “Vışka” (Bakı) göstərmək olar. Azərbaycan dilində çıxan yerli mətbuat orqanlarından “Bolşevik surəti”, “Zərbəçi kolxozçu” (Vedibasar, baş redaktoru Rza Vəlibəyov, o, eyni zamanda Dövlət MTS-in rəisi vəzifəsində çalışırdı), “Qırmızı Basarkeçər”, İrəvan Azərbaycanlı Pedaqoji Texnikumunun və Azərbaycanlı Kənd Təsərrüfatı Texnikumunun kollektivi, Ağbaba maarif şöbəsinin müdiri Əsgər Cəfərov, Savadsızlığı tövsiyyə cəmiyyəti, Bakıdan şair Hüseyn Fərrux “Qızıl” İrəvanın “Qızıl şəfəq”inə” adlı şeiri ilə “Qızıl şəfəq”in 10 illiyi və 1000-ci nömrəsinin işıq üzü görməsi münasibəti ilə bu mətbuat orqanını təbrik etmişdi. Bu da qəzetin gərgin fəaliyyətinə verilən ictimai dəyər idi. Qəzet özünün 1000-ci nömrəsinin çapdan çıxması münasibəti ilə rəngli formatda xüsusi yubiley nömrəsi buraxmışdır. Həmin dövrdə qəzetin fəaliyyətində qadın müxbirlərinin sayının artması da diqqəti cəlb edir. Bu illərdə Mənzərə Axundova, Siddiqə Abbasova, Rübabə Babayeva, Şaman Süleymanova, Nəbat İbrahimova, Xədicə Mirzəyeva, Fırəngiz İmaməliyeva, Lala İsmayılova, Rəfiqə Fətullayeva, Ənvər Rizaeva, Tərifə İsmixanova, Kübra İbrahimova, Səkinə Əliyeva, regionlarda yaşayan və müxtəlif sahələrdə çalışan aktiv qadınlar Nəbat Gəncəliyeva, Ballı İsgəndərova, Telli Tahirli (Zəngəzur), Surə Ağayeva, Mirvari Əliyeva (İrəvan), Həqiqə Babayeva (Uluxanlı), Xırda xanım Şadlinski (Vedi), Cəvahir Əliyeva (Ağbaba), İrəvan fırqə məktəbinin tələbələri Qəmər Rizaeva, Teyfə Mustafayeva, Zəkiyə Bağirova, İrəvan Azərbaycanlı Pedaqoji Texnikumunun tələbəsi Səriyyə Kazımova, İrəvan əmələ fakültəsinin türk şöbəsinin tələbəsi Fəridə Əsgərova, Bakıdakı Pedaqoji Texnikumda təhsil alan irəvanlı qadın tələbələrə Seda Qədimova, Lətifə Bağirova, Nəzirə Axundova və başqaları “Qızıl şəfəq” qəzetinin yayılmasında və abunə kampaniyasında çox aktiv iştirak etmişdilər. Qəzetin səhifələrində Fatma Aslanova, İrbaba Bağirova kimi fəal qadın müəlliflərin müxtəlif məzmunlu yazıları dərc edilmişdir.

Qəzetin fədakar kollektivinin fəaliyyəti sayəsində bu mətbuat orqanının nüfuzu onun Azərbaycanda və başqa şəhərlərdə çıxan mətbuat orqanları ilə əlaqələrinin qurulması və möhkəmlənməsinə də çox böyük təsir göstərirdi. Bu mətbuat əlaqələrini “Qızıl şəfəq” qəzetinin “Yeni yol” qəzetinin 10, “Bakinski raboçi” qəzetinin 25, “Gənc işçi” qəzetinin 10, “Şərq qapısı” qəzetinin 10, Bakıda Azərbaycan dilində çıxan “Kommunist” qəzetinin 10 illik yubileyləri münasibəti ilə göndərdiyi təbrik məktubları bir daha təsdiq edir.

Qəzetin uğurlu fəaliyyəti erməni şovinist dairələrində qıcıq yaratdığından qəzetin ünvanını tez-tez dəyişməklə onun artan nüfuzuna və möhkəmlənməsinə hər vasitə ilə maneçilik törətməyə çalışmışlar. Daimi redaksiyası olmayan qəzetin redaksiyası 1929-cu ildə Engels küçəsi 4, kənd təsərrüfatı bankının binasında, Abovyan 35-də, 1933-cü ildə Knunyan ev 23-də, 1934-cü ildə İrəvan fırqə komitəsinin ikinci mərtəbəsində, 1936-cı ildə Qnuni küçəsi 32-də, mənzil

kooperativ binasında və s. yerləşirdi. Erməni şovinist dairələrinin qəzetin ünvanlarının belə tez-tez dəyişməsi həm də bu mətbuat orqanı oxucu kütləsi ilə canlı təmasdan məhrum etmək, müxbirlərdən təcrid etmək məqsədi güdüdü.

Belə ki, 1932-ci ildə Ermənistan-da 10 mərkəzi, 13 rayon, 1933-cü ildə 13 mərkəzi, 18 rayon qəzeti, 1934-cü ildə isə 55 qəzet nəşr edildiyi halda, bunlardan yalnız Azərbaycan dilində 1 mərkəzi üç rayon qəzeti nəşr edilirdi. 13 mərkəzi qəzetin isə 7-si gündəlik nəşr edilirdi ki, bunların da hamısı erməni dilində çıxan qəzetlər idi. Erməni dilli mətbuat

Mustafa Hüseynov, “Qızıl şəfəq” qəzetinin redaktoru

orqanları hərtərəfli diqqət və qayğı ilə əhatə olunduğu halda, Qərbi Azərbaycanda ana dilində yeganə mərkəzi mətbuat orqanı olan “Qızıl şəfəq” qəzeti isə bu qayğılardan məhrum idi.

1932-1933-cü illərdə qəzetlə əməkdaşlıq edən yeni müxbirlər, ziyalı və yaradıcı insanlar Abbas Tahir, Nəsim Əfəndiyev, Xəlil Səfərov, Əli Şahin, Sərdar Cəlal, Əli Əliyev, Abbas Azəri və s. göstərmək olar. Bütün bu imzalar və müxtəlif mövzulu məqalələr qəzetin ətrafına güclü heyət topladığını bir daha təsdiq edir.

Bütün bunlara baxmayaraq, “Qızıl şəfəq” qəzeti öz fəaliyyətini uğurla davam etdirir və mətbuat orqanları arasında öz yerini daha da möhkəmləndirirdi. 1935-ci ildə Azərbaycan yazıçılarından Məmməd Səid Ordubadi, Mikayıl Müşfiq, Səbit Rəhman, Mehdi Hüseyn, Yusif bəy Vəzirovdan ibarət nümayəndə heyəti İrəvanda olarkən “Qızıl şəfəq” qəzetinin redaksiyasında olmuş, qəzetin məsul redaktor əvəzi Ələmdar Haşımova görüşmüşlər. Həmin görüşdə redaksiyanın əməkdaşları Əbülfət İbrahim, Abbas Azəri və başqaları da iştirak etmişlər. Görkəmli yazıçı və şairlər “Qızıl şəfəq” qəzetinin fəaliyyəti ilə yaxından tanış olub, qəzetin azərbaycanlı əhali arasında böyük iş apardığını və yaradıcı soydaşlarımızın bədii yaradıcılığının inkişafında böyük rol oynadığını xüsusi qeyd etmişlər. Mehdi Hüseyn çıxışında azərbaycanlı şair və yazıçıların çap olunmaq üçün əsərlərini Azərbaycanda nəşr edilən mətbuat orqanlarına da göndərmələrini bu yöndə onlara köməklik göstərmələrini də bildirmişdir. Qəzet nümayəndə heyətinin İrəvan Pedaqoji Məktəbinin müəllim və tələbə heyəti ilə keçirdiyi görüşü işıqlandırmış və onların çıxışlarından müəyyən hissələri dərc etmişdir. Həmin görüşlə bağlı qəzetdə dərc olunmuş yazıda M.S.Ordubadi bu təhsil ocağının nümunəvi fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək demişdir: “Türk Pedaqoji Texnikumu bizdə böyük intibalar yaratdı. Türk mədəniyyətinin nə qədər böyük inkişafda olduğunu şahidi olduq”. Qəzet Azərbaycandan İrəvana gəlmiş şair və yazıçılardan ibarət nümayəndə heyətinin səfərini, onların bütün görüşlərini daim öz səhifələ-

rində işıqlandırmış, onların səfər təəssüratları ilə bağlı geniş müsahibəni və hər birinin yaradıcılığından bədii nümunələr dərc etmişdir.

Ümumiyyətlə, İrəvanda Azərbaycan ədəbi-mədəni mühitinin formalaşmasında və inkişafında “Qızıl şəfəq” qəzetinin özünəməxsus böyük rolu və əhəmiyyəti olmuşdur. 1927-ci ildə Ermənistan Proletar Yazıçılar Cəmiyyətinin nəzdində yaradılmış Azərbaycanlı yazarlar bölməsi və onun ətrafına toplaşmış Nəriman Fəxri, Telman Nəzərli, Əsgər Əsgərzadə, Abbas Tahir, Yusif Rizayi, Əbülfət Rəhimov, Əsrəf Bayramov, Sona Bağirova, Əli Şahin, Abbas Azəri, Əli Əliyev, Nurəli Qurbanov, Bəhlül Məmmədov, Əbülfət İbrahim, Cəlal Sərdar, İslam Süleyman və başqa bu kimi gənc ədəbi simaların yaradıcılığının inkişaf etdirilməsində, onların ictimaiyyətə təqdim olunmasında “Qızıl şəfəq” qəzetinin rolu danılmazdır. Araşdırmalar göstərir ki, “Qızıl şəfəq” qəzeti redaksiyası İrəvan azərbaycanlı yazarlar bölməsi ilə

siz təmasda işləmiş, gənc yazarların ədəbi meydana çıxarılmasında və onların çap olunmuş və olunacaq bütün şeir, hekayə, oçerk və s. bədii nümunələrin səviyyəsinin yüksək olmasına xüsusi sөy göstərirdi.

Deyilənlərdən belə bir nəticə hasil olur ki, qəzet “Ermənistan”da yaşayan azərbaycanlıların ictimai-siyasi və ədəbi-mədəni həyatının güzgüsü idi. Bütün bunlara baxmayaraq onu da xüsusi qeyd etmək yerinə düşər ki, müxtəlif vaxtlarda qəzetin məsul redaktorları Əkbər Rizayev, Mustafa Hüseynov, Əli Tağızadə, Rza Vəlibəyov, Səfər Alməmmədov, redaktor əvəzi olmuş - Hüseyn Nəcəfov, Əli Heydarov, Mirzə Mirzəyev, Ələmdar Haşımov, Həbib Məhəmmədzadə, Nəcəf Mamedov, Əziz Nağıyev və başqaları əsl ziyalılıq cəsarəti göstərirdilər. Onlar erməni şovinizmi əhatəsində soydaşlarımızın və ana dilimizin hüquqlarını qoruyurdular. Məsələn, Ələsgər Vəliyev azərbaycanlılar yaşayan kəndlərdə kolxozçuların erməni dilini bilmədiyini kəndə, kərgüzarlıq işlərinin erməniyə aparılmasına etiraz edərək yazırdı: “Türk kəndlərində işlər türkcə olmalıdır”.

1937-ci illər Qərbi Azərbaycanda Azərbaycan ədəbi-mədəni, ictimai mühiti üçün olduqca mürəkkəb, keşməkeşli və ziddiyyətli bir dövr olmuşdur. Bütün bunlara baxmayaraq, “Qızıl şəfəq” qəzeti aparıcı mövqeyini əldən verməmiş, öz şəərəfli missiyasını yerinə yetirməyə çalışmışdır.

“Qızıl şəfəq” qəzeti ilə bağlı apardığımız bu araşdırma həm də milli mətbuat tariximizin əhatəli şəkildə öyrənilməsinə böyük töhfə olacaqdır.

Cəlal Allahverdiyev
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent